

БИСТРА И ЧИСТА ВОДА ЗА СИТЕ!?

ПРОБЛЕМИ И ПЕРЦЕПЦИИ НА ГРАЃАНИТЕ

ИЗВЕШТАЈ ОД ДИСКУСИЈА СО ГРАЃАНИ

Е
П
И

Разбистри сè!

ИК

Институт за
комуникациски
студии

БИСТРА И ЧИСТА ВОДА ЗА СИТЕ!? ПРОБЛЕМИ И ПЕРЦЕПЦИИ НА ГРАЃАНИТЕ

Извештај од дискусија
со граѓани

Овој извештај се темели на ставовите на учесниците на „Достапна и чиста вода за сите“, дискусија со граѓани одржана на 18ти октомври 2021 година. Настанот е организиран од страна на Институтот за европска политика во рамки на кампањата „Разбистри се“ на Институтот за комуникациски студии (ИКС) и Алијансата за застапување и лобирање.

British Embassy
Skopje

Овој производ е подготвен во рамки на проектот „Поврзи ги точките: Подобрени политики преку граѓанско учество“ финансиран од Владата на Обединето Кралство, со поддршка на Британската амбаса Скопје. Мислењата и ставовите наведени во оваа содржина не ги одразуваат секогаш мислењата и ставовите на Британската Влада.

СОДРЖИНА

ВОВЕД.....	4
ВОДА ЗА ПИЕЊЕ.....	5
ПРИСТАП ДО ВОДА ЗА ПИЕЊЕ.....	5
ДОСТАПНОСТ НА ВОДАТА ЗА ПИЕЊЕ.....	6
ПРОБЛЕМИ СО ПРИСТАП ДО КВАЛИТЕТНА ВОДА ЗА ПИЕЊЕ.....	6
ПЕРЦЕПЦИИ ЗА КВАЛИТЕТОТ ЗА ВОДАТА ЗА ПИЕЊЕ.....	7
ИНФОРМИРАНОСТ ЗА МЕРЕЊАТА НА КВАЛИТЕТОТ НА ВОДАТА ЗА ПИЕЊЕ.....	8
ПЕРЦЕПЦИИ ЗА ЗАКАНИТЕ ЗА ВОДАТА ЗА ПИЕЊЕ.....	8
ПОВРШИНСКИ ВОДИ.....	10
ЧЕКОРИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА СОСТОЈБАТА СО ВОДИТЕ.....	10

ВОВЕД

Водата е еден од основните елементи за обезбедување на здравјето на луѓето и здрава животна средина. Пристапот до квалитетна вода за пиење за сите граѓани е неопходен за нивниот добробит, и заштита на јавното здравје. Заштитата на природните и вештачките езера, и реките е важна, како за човекот, така и за растителниот и животинскиот свет. За да се обезбедат соодветни политики за управување со водите, важно е институциите да ги знаат проблемите и потребите на граѓаните, како и приоритетите на граѓаните на локално и национално ниво.

Дискусијата со граѓани „Достапна и чиста вода за сите“ имаше за цел да ги разбере ставовите на граѓаните за проблемите и решенијата за подобрување на пристапот и квалитетот на водата за пиење, загадувањето и заштитата на водите во државата. Во овој извештај се презентирани искуствата и перцепциите на граѓаните за актуелните состојби со водата за пиење и површинските води во нивните општини, проблемите со кои тие се соочуваат, причините и пречките за надминување на дискутираните проблеми. Искуствата на граѓаните кои учествуваа на овој настан ги поврзуваме со секундарни податоци добиени од истражувања релевантни за прашањата кои се дискутираа на овој настан. Дополнитено, ги презентираме политиките и предлог-проектите кои учесниците на оваа дискусија сметаат дека треба да бидат спроведени за да се адресираат идентификуваните проблеми.

Заклучоците од секоја група беа презентирани пред експертка во областа на заштита на водите и поставуваа прашања кои им се од директен интерес.

На овој настан учествуваше Евегенија Крстевска, адвокатка за заштита на животната средина. Нејзините ставови и препораки по изложените проблеми од страна на граѓаните се презентирани во овој извештај.

Консултациите ги осознаваат секојдневните ставови, мислења, забелешки, предлози за решенија на граѓаните во врска со пристапот, достапноста, квалитетот и информираноста за квалитетот на водата за пиење. Консултациите можат да бидат во форма на анкета, јавни расправи и дискусии, каде граѓан(к)ите ќе може да ги пренесат своите искуства и проблемите со кои тие се соочуваат. Податоците кои се прибираат на овој начин би овозможиле подобро разбирање на потребите и очекувањата на граѓаните, што би придонело до подобра подготовка на политиките за водите.

На оваа дискусија учествуваа 32 учесника. При изборот на учесници целевме да се обезбеди старосната, родовата, јазичната и географската распространетост. Заради Ковид-19 пандемијата настанот се одржа преку платформата Зум.

ВОДА ЗА ПИЕЊЕ

ПРИСТАП ДО ВОДА ЗА ПИЕЊЕ

Достапните податоци за пристапот до централизирано снабдување со вода за пиење во Република Северна Македонија посочуваат на висок степен на покриеност на територијата на државата. 88,9 проценти од домаќинствата се снабдуваат со вода за пиење преку градски систем. Меѓутоа, овие податоци посочуваат и на тоа дека дури 11.1 проценти од домаќинствата немаат пристап до хемиски и биолошки проверена вода за пиење.¹ Дополнително, значајна разлика се забележува во пристапот до јавен водовод помеѓу домаќинствата, односно граѓаните во зависност од местото на живеење. Така, во Скопскиот регион има најголема покриеност, од околу 91 процент. Од друга страна пак, помеѓу 25 и 34 проценти од домаќинствата од Североисточниот, Југозападниот и Полошкиот регион немаат пристап до јавен водовод.²

Оваа дискусија со граѓани посочи на тоа дека иако граѓаните имаат пристап до градски систем за водоснабдување, тие сепак се соочуваат со нередовен пристап до вода за пиење. Најчест проблем за кој говорела граѓаните-учесници на оваа дискусија беа **прекините во водоснабдувањето**. Значајна разлика во оваа насока се забележува во однос на местото на живеење. Жителите во руралните средини, приградските места и околните села почесто се соочуваат со прекини во водоснабдувањето. Учесниците од Делчево, Скопје, Битола, Куманово, Струга и Свети Николе и, села околу градот Охрид имаат прекини во водоснабдувањето. Најголем проблем со прекин во водоснабдувањето има Тетово, каде што во централното градско подрачје и во периферичните делови прекините траат по неколку часа во ден. Со овој проблем се соочуваат и граѓаните од Струга, кој почесто се јавува во летните месеци.

1 <https://iks.edu.mk/wp-content/uploads/2020/12/%D0%9A%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D0%B4%D0%B0-%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5-%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%BC%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0.pdf>

2 <https://iks.edu.mk/wp-content/uploads/2020/12/%D0%9A%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D0%B4%D0%B0-%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5-%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%BC%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0.pdf>

Прашање: Дали јавните комунални претпријатија имаат обврска да обезбедат вода за пиење?

Дискусија со Евгенија Крстевска, адвокатка за заштита на животна средина:

Јавните комунални претпријатија треба да ги информираат граѓаните за прекини во водоснабдувањето. Доколку прекините траат повеќе од 12 часа, претпријатијата се должни да најдат начин за граѓаните да добијат пристап до вода за пиење во тој период, со цистерни или преку подвижни чешми.

Граѓаните кои самостојно се снабдуваат со вода за пиење преку бунари, самопридонес и базени за зафат на вода, за време на летото се соочуваат со **недостаток на вода**. Заради летни суши граѓаните на Липково и ресенските села остануваат без чиста вода за пиење.

Во Свети Николе се јавува проблем со **слаб притисок** на доводот за вода за пиење.

Прашање: Како да се обезбеди вода за пиење од градски водоводен систем во руралните средини?

Дискусија со Евгенија Крстевска, адвокатка за заштита на животна средина

Ниската воља за приклучување кон централен систем и навика за самостојно обезбедување и одржување на водоводен систем е честа причина за граѓаните од руралните средини да не се приклучуваат кон централен водоводен систем.

Доколку постои интерес во руралната средина за вклучување до јавноснабдителна мрежа, треба да се достави барање до Министерството за животна средина и просторно планира (МЖСПП) за доделување на извор за водоснабдување и до општините за преземање на водоснабдителниот систем. Потоа, треба да се преземат соодветни активности за да обезбеди пристапот до вода, вклучително и да детектираат извори на вода и да се вложат средства за обезбедување на водоводна инфраструктура.

ДОСТАПНОСТ НА ВОДАТА ЗА ПИЕЊЕ

Цената која треба да ја платат граѓаните за водата за пиење може да претставува пречка за пристап до вода за пиење. Покрај потребата да се обезбеди пристапот до вода за пиење, на оваа дискусија се посочи и проблемот на достапноста на водата за граѓаните во државата. Заради прекини во водоснабдувањето и лош квалитет на водата за пиење, граѓаните купуваат флаширана вода. Ваквата состојба предизвикува **дополнително финансиско оптоварување** за социјално загрозените семејства во Тетово и околните села кои се дел од општината.

Нетранспареноста во работење на јавните комунални претпријатија (ЈКП) предизвикува сомнеж и отпор кај граѓаните. Учесниците сметаат дека плаќаат повисока цена од реалната, а во некои населени места граѓаните одбиваат да ги плаќаат сметките за вода. Нискиот квалитет на вода за пиење дополнително го зголемува револтот кај нив.

Прашање: Дали граѓаните се должни да ги плаќаат сметките за вода доколку не се задоволни од квалитетот на водата за пиење?

Дискусија со Евгенија Крстевска, адвокатка за заштита на животна средина

Ова е проблем и до извесна мера парадокс на нашите закони.

Законот за водоснабдување посочува дека граѓаните мора да ја платат сметката за вода, иако водата за пиење не е квалитетна или, пак, тие како корисници не се задоволни од квалитетот. Тоа им овозможува на ЈКП да доставуваат некавалитетна вода за пиење, а да се смета дека сепак ја оствариле својата обврска кон корисниците.

Од друга страна, доколку граѓаните не плаќаат вода за пиење, јавните претпријатија не смеат да ги исклучат тие граѓани од системот за вода за пиење, иако сметката треба да биде наплатена.

ПРОБЛЕМИ СО ПРИСТАП ДО КВАЛИТЕТНА ВОДА ЗА ПИЕЊЕ

На дискусијата со граѓани како причина за проблемот за пристапот и достапноста на вода за пиење често беше посочена **несоодветната инфраструктурата за водоснабдување**. Во Тетово, Штип, Кичево и Скопје учесниците сметаат дека дефектите и оштетувањата во водоводниот систем се должи на старите цевки. Освен на прекините во водоснабдувањето, старите водоводни цевки влијаат и врз квалитетот на водата за пиење.

Дополнително, учесниците сметаат дека проблемот со пристапот до вода за пиење се должи на несоодветното **урбанистичко планирање**. Учесниците од Скопје, Тетово, Куманово, Делчево и Струга сметаат дека зголемениот број на новоизградени објекти го оптоварува градскиот водоводен систем и дека тоа е причина за прекини во доводот на вода за пиење и намален притисок. Дивите приклучоци на водоводниот систем се уште еден проблем на кој посочија учесниците во оваа дискусија.

Учесниците сметаат дека **лошо се управуваат јавните претпријатија** за стопанисување со водата. Проблемите кои тие ги посочија се лошо менаџирање со претпријатијата и вработување на некомпетентен кадар. Дополнително, учесниците сметаат дека соработката помеѓу институциите на локално и централно ниво не е на задоволително ниво.

Дискусија со Евгенија Крстевска, адвокатка за животна средина: Улогата на властите во управување со водите

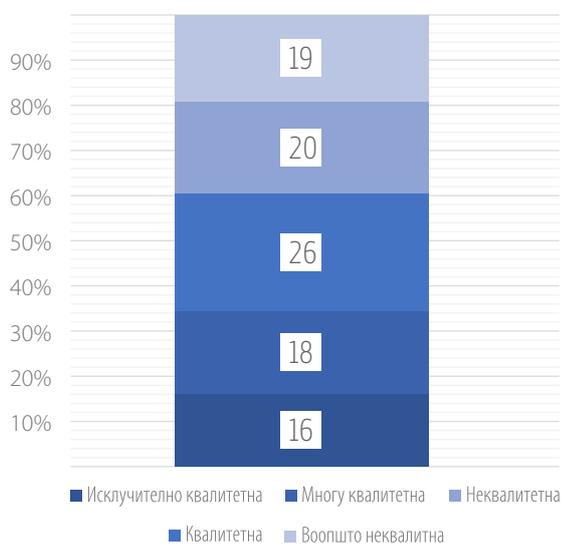
Соработка помеѓу централната и локалната власт е неопходна за надминување на овие проблеми. Неопходно е донесување планови и програми на општинско ниво, процес во кој ќе бидат вклучени и ЈКП, за соодветно да се одговори на предизвиците на непланско користење на вода, лошо урбанистичко планирање и пристап до вода за пиење, застарена инфраструктура, намален квалитет на вода и недостаток на вода за пиење.

Општините не вложуваат доволно во планови и заштита на изворите за води преку воведување на заштитни зони на изворите за вода за пиење, што е основен чекор за заштитата и подобар квалитет на водата за пиење.

ПЕРЦЕПЦИИ ЗА КВАЛИТЕТОТ ЗА ВОДАТА ЗА ПИЕЊЕ

Истражување на јавното мислење кое го спроведе Институтот за комуникациски студии покажува дека 60 проценти од испитаниците ја оценуваат водата за пиење во општината во која живеат како квалитетна, а 39 проценти како неквалитетна.

Табела 1: Оценка на граѓаните за квалитетот на водата за пиење во општината во која живеат

Извор: Истражување на јавното мислење за одржливото управување со водата и инспекцискиот надзор врз искористувањето на природните ресурси, ИКС, достапно на <https://bit.ly/3xVX1hP>

Во дискусијата со граѓани, утврдивме дека дури и учесниците кои се задоволни со квалитетот на водата за пиење во својата општина, укажаат на проблеми кои повремено се појавуваат во овие општини. Така, во Прилеп квалитетот на водата за пиење бил намален во споредба со претходните седум години заради мешање со бунарска вода, во Куманово заради пукање на цевки се случувало пад на квалитетот на водата за пиење, а во Скопје во одредени места се случило да има лош квалитет на водата за пиење.

Во однос на проблемите со квалитетот на водата за пиење, најчест проблем со кој се соочуваат граѓаните е појавата на **бигор** во водата. На такви примери посочија учесниците од Прилеп, Скопје и Штип. Само двајца учесници посочија на конкретни супстанции кои ја загадуваат водата за пиење. Учесник од Свети Николе рече дека е информиран дека во водата се идентификувани **нитрити**, а учесникот од Кичево посочи дека во село Пласница се пронајдени **бактерии од цревно потекло и органски материи**.

Останатите учесници посочија на проблеми во квалитетот со водата за пиење, но не идентификуваа кои се конкретните причини за тоа. Како конкретни индикации за слаб квалитет на водата беа посочени лошиот вкус и миризбата на водата и појавата на **обоена вода**. Ова посочува на тоа дека нивото на информираност на учесниците за квалитетот за водата за пиење е на ниско ниво.

ИНФОРМИРАНОСТ ЗА МЕРЕЊАТА НА КВАЛИТЕТОТ НА ВОДАТА ЗА ПИЕЊЕ

Во однос на информираноста за квалитетот на водата за пиење, најголем дел од учесниците не се доволно информирани за квалитетот, ниту пак за работата на инспекциските служби кои вршат мерења и проверки на квалитетот на водата за пиење. Заради недостатокот на анализи за квалитетот на водите за сите граѓани, и неажурните информации за квалитетот на водата за пиење, тие не можат да реагираат кон надлежните институции.

Исто така велат дека информациите од јавните претпријатија не стигнуваат до нив, и дека сите граѓан(к)и не се во можност да ги разберат информациите кои се објавени. Единствено учесниците од Делчево, Кичево и Кочани посочија на конкретни примери во кои тие се информирале од институциите за квалитетот за водата за пиење, преку центрите за јавно здравје или јавно комунално претпријатие.

Прашање: Како граѓаниите може да го проверат квалитетот на водата за пиење?

Дискусија со Евгенија Крстевска, адвокатка за заштита на животна средина:

Граѓаните имаат право да се информираат за квалитетот на водата за пиење.

Според законите, граѓаните мора да бидат активно информирани на неделно ниво и да имаат право да бараат информации за квалитетот на водите.

Ако граѓаните се сомневаат во квалитетот на водите, тие можат самите да соберат мостри и да ги достават до Институтот за јавно здравје, која е надлежна институција за утврдување на квалитетот на водите за пиење.

ПЕРЦЕПЦИИ ЗА ЗАКАНИТЕ ЗА ВОДАТА ЗА ПИЕЊЕ

Граѓаните во дискусијата посочија на неколку аспекти кои сметаат дека се постоечки или потенцијални закани кои негативно влијаат на квалитетот на водата за пиење.

Најчесто, земјоделството беше посочувано како потенцијална закана за водата од неколку аспекти. Во Кочани се искористува водата за пиење за полевање на земјоделските површини и бавчи во дворовите на домаќинствата. Честото користење на хемиски наместо природни ѓубрива за посевите може негативно да влијае на квалитетот на водата за пиење.

Индустриските капацитети и рудниците се потенцијална закана за водите. Учесниците сметаат дека и мали индустриски капацитети може да предизвикаат големи штети на изворите.

Прашање: Кои се заканиите од индустријата за водата за пиење и што можат да преземат граѓаните во врска со тоа?

Дискусија со Евгенија Крстевска, адвокатка за заштита на животна средина

Индустриските капацитети и рудниците кои во непосредна близина имаат извори за водоснабдување може да го нарушат режимот на водоснабдување доколку во изработката на проектната документација за искористување на природните ресурси не бил земен предвид хидролошкиот режим во тој регион.

Нестручно работење на полето на концесија може да доведе до загадување и друг вид на загрозување на водите. Концесионерите ја сносат одговорноста за загадувањето на водите.

Додека приватните компании се водени од мотивот за профити, граѓаните и граѓанските организации треба да бидат контражеа кои посочуваат на загадување на изворите за вода за пиење. Тие треба активно да бараат одговорност за загадувањето на изворите за вода за пиење.

Водоводната мрежа и дистрибуција, односно старите и дотраени цевки, исто така, беше идентификувана како потенцијана закана. Учесниците сметаат дека изворите на водата за пиење не се соодветно заштитени од страна на институциите и јавните препријатија и сметаат дека водата не се прочистува соодветно.

Учесниците на оваа дискусија посочија и на **природни проблеми** кои сметаат дека влијаат врз квалитетот на водата за пиење, како што се нечистата вода во изворите и вегетацијата од која се загадува водата. Една учесничка смета дека **климатските промени** влијаат на квалитетот на водата за пиење.

ПОВРШИНСКИ ВОДИ

Учесниците на овој настан посочија дека површинските води се загадуваат од повеќе актери и постои ниско ниво на свест за заштитата на водите. Во однос на површинските води, граѓаните се фокусираат на проблемите со реките и речните корита, а помалку во однос на проблемите со езерата и акумулациите.

Проблемите кои ги сведочат граѓаните во однос на загадувањето на реките во нивните општини се слични, како што се фрлањето ѓубре и кабаст отпад во коритата на реките и пресушувањето на реките. Учесниците ја лоцираат одговорноста за загадувањето на површинските води кај граѓаните, приватниот сектор, но и кај државата. Сметаат дека постои ниска свест и индивидуална одговорност кај граѓаните кои фрлаат ѓубре, сметат и кабаст отпад во реките, дека индустриските капацитети загадуваат преку директно исфлање на штетни материи и отпад во реките, дека рудниците се потенцијална закана за површинските води преку директно загадување или загадување на подземните води и дека потенцијална закана е и употребата на хемикалии во земјоделството.

Учесниците сметаат дека загадувањето на Охридско Езеро е на високо ниво и дека тоа негативно влијае на водниот свет во езерото. За Преспанско Езеро, пак, учесник од Прилеп посочи дека има зголемување на количеството на алги во езерото. Во однос на вештачките езера, граѓаните се загрижени за загаденоста и ниските количества на водите во езерата.

ПРЕДЛОЗИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА СОСТОЈБАТА СО ВОДИТЕ

Учесниците на оваа дискусија, по дискусијата во групи и со експертката Евгенија Крстевска, дадоа препораки за активности кои сметаат дека се неопходни за решавање на проблемите и предизвиците со водата за пиење и површинските води. Во овој дел, ги презентираме нивните предлози.

Почесто мониторирање на квалитетот на водата за пиење и транспарентност на резултатите од мерењата. Одговорните институции треба континуирано да го мерат квалитетот на водата за пиење и да ги информираат граѓаните за квалитетот на водата која тие ја конзумираат. Во случај на загадување на водата за пиење, граѓаните треба да бидат директно информирани.

Повеќе инвестиции во инфраструктура за подобар пристап до вода за пиење и намалување на загадувањето на водите.

Учесниците посочија дека се потребни повеќе инвестиции во инфраструктура за да се обезбеди пристап до вода за пиење до сите граѓани на државата. Покрај тоа, потребно е континуирано да се инвестира и во одржување на водоводните цевки на постоечките системи.

За да се спречи загадување на површинските води (реки, езера, акумулации) потребно е да се изградат нови и да се одржуваат постоечките пречистителни станици. Исто така, индустриските капацитети треба да ги третираат отпадните води пред да ги испуштат преку инсталирање на пречистителни станици и филтри за отпадни води.

Потребни се и центри за управувањето со отпадот т.н. регионални депонии, кои ќе го третираат отпадот кој сега често завршува во реките и езерата.

Управување со донаторска помош и кредити за инфраструктурни проекти

Големите инфраструктурни проекти често се поддржани од донатори кои обезбедуваат дел од потребните финансиските средства. Потребно е општините да имаат стручни лица и знаење за аплицирање на ИПАРД и други фондови, за да се обезбедат средства и соодветно да се управува со овие проекти.

Препорака од Евгенија Крстевска, адвокатка за животна средина

Подобра едукација и подигнување на јавната свест за заштита на водите од најмала возраст. Неопходни се едукативни програми и содржини кои ќе ги учат граѓаните за значењето и заштитата на водите и ќе ги мотивираат одговорно да ја користат водата и да не ги загадуваат водите во нивната околина. Овие содржини треба да бидат дел од формалното и неформалното образование.

Неопходни се активности за подигање на свеста на граѓаните од сите возрасти за проблемите и начините за зачувување на водните ресурси. Граѓаните треба да бидат информирани за квалитетот на водата, нивните права како корисници на водоводните системи и начините преку кои тие можат да комуницираат и да се пожалат до одговорните институции.

Потребна е судска пракса за пристап до водата за пиење.

Граѓаните треба да имаат пристап до квалитетна вода за пиење. Постојат меѓународни декларации кои ја наметнуваат оваа обврска за државата. Во случај на кршење на ова право, судовите треба да постапуваат во согласност со меѓународните конвенции на кои Република Северна Македонија пристапила. Но граѓаните ретко бараат правда на суд и нема воспоставена судска пракса.

Препорака од Евгенија Крстевска, адвокатка за животна средина

Редовен надзор, контрола и санкционирање на загадувачите. Неопходно е да се спроведува редовен инспекциски надзор кој ќе утврдува дали постои загадување на водите во државата. Соодветно санкционирање на загадувачите би придонело кон интернализирање на трошоците за заштита на водите, би ја подигнало свеста и би ја подобрило културата за почитување на законите и природните ресурси. За да се постигнат овие резултати, институциите треба редовно да информираат за контролите, мерењата и изречените казни за загадувачите.

Разбистри сè!

ИК Институт за
комуникациски
студии